

Notat

Til: Klima- og miljødepartementet

Dato: 04.12.2023

Fra: Katharina Reionn Bjørnestøl, Universitetet i Agder

Saksnr: 23/5569-

Kopi
til:

«23/5569 innspill til natur- og klimameldinger

UiA takker for invitasjonen og muligheten til å komme med innspill til arbeidet med å ferdigstille stortingsmeldingene for klima og naturmangfold.

Det grønne skifte er et av satsingsområdene til UiA, og inkluderer alt fra forskning på bærekraftig energiproduksjon og -lagring til utvikling av bærekraftig og økologisk tenkemåte og praksis.

For å nå målene i de to meldingene kreves det både et solid kunnskapsgrunnlag og et tett samspill mellom mange ulike aktører. UiA mener involvering og gjensidig utfordring blir nøkkelord i denne prosessen, for å komme frem til gode løsninger i fellesskap.

1. Når vi i 2050 har nådd natur- og klimamål, hva er de tre viktigste grepene som ble gjort i dag for å komme dit?

UiA mener at de tre viktigste grepene som må gjøres i dag for å nå målene i 2050 er ganske åpenbare:

1. Utslipp av karbondioksid i atmosfæren må stanses i tråd med IPCCs sine anbefalinger
2. Klimakrisen og naturkrisen må ses i sammenheng
3. Samfunnet må gå i en bærekraftig retning, med redusert forbruk og utvikling av sirkulære løsninger

2. Hvilke viktige rammer og hensyn må de to meldingene ha med seg fra ditt ståsted?

UiA mener at disse to meldingene må ses i nær sammenheng. At klimakrisen og naturkrisen henger tett sammen fremgår med all tydelighet i rapporter både fra FNs klimapanel (IPCC) og det internasjonale Naturpanelet (IPBES). Meldingene bør med andre ord samordnes, og være komplementære. Klimakrisen vil føre til en rekke problemer som berører matproduksjon, helse og tilgang på vann, i tillegg til risiko for internasjonale konflikter, klimamigrasjon, mer ustabil vær med hetebølger, flom, stormer, tørke og en lang rekke andre følger. En rik og fungerende natur kan på flere måter være med og dempe disse konsekvensene i det som kalles «climate mitigation».

UiA vil understreke at meldingene må adressere både det som Norge kan gjøre nasjonalt, og det som Norge kan bidra med globalt.

Klimautvalget 2050 er tydelige på at Norge bør styrke og intensivere klimapolitikken allerede nå, alt annet blir dyrere og vanskeligere. Også naturavtalen stiller opp klare mål i forhold til naturmangfold. Dette må også være utgangspunktet for arbeidet med de to meldingene. Det må formuleres klare mål og milepæler for hvordan Norge med realistiske tidfestete beslutninger kan nå disse målene.

3. Arealbruksendringer er en stor utfordring både for natur og klima. Hva bør meldingene legge frem for å sikre at arealbruken fremover bidrar til at vi når natur- og klimamålene?

For å oppnå målene i naturavtalen er det viktig at samfunnet generelt agerer i en arealnøytral retting. Arealbruksendringer er en av de største driverne bak tap av naturmangfold og klimaendringer. UiA mener derfor at meldingene må ta opp denne problemstillingen, og sette rettingslinjer for hvordan arealnøytralitet kan oppnås.

UiA påpeker også at arealnøytralitet ikke alltid er tilstrekkelig for å bevare naturmangfoldet. Naturtyper og -områder må ses i sammenheng; både variasjonen innad, og variasjonen og samspillet mellom dem. Fokuset kan med fordel rettes mot å fremme og tilrettelegge for bærekraftig samspill kontra hvordan kompensere for skade.

Det er et behov for å se på arealer som allerede er i bruk og hvilke tiltak som kan bidra til økt naturmangfold i disse områdene, som for eksempel i byer, tettsteder og landbruksarealer, og langs veier, jernbaner, og kraftlinjer. Det finnes mange tiltak som kan øke det biologiske mangfoldet, minske habitatfragmentering og øke økologisk tilkobling (ecological connectivity) i områder på land og i vann hvor det i dag allerede er menneskelig fysisk tilstedeværelse. I urbane områder er det for eksempel viktig å tilrettelegge for grønne korridorer mellom gjenstående naturområder.

UiAs egen biomangfoldsgruppe har eksempelvis skissert opp konkrete tiltak, som fysisk tilretteleggelse, for å bevare og fremme biologisk mangfold på Campus. Disse tiltakene kan overføres til andre steder. Gruppen har tatt utgangspunkt i syv artsgrupper tilhørende ulike økologiske, trofiske nivå, og utarbeidet arbeidspakker for hver av dem. Flere av tiltakene treffer på tvers av de ulike fokusgruppene, og vil også kunne ha positive ringvirkninger langt utover disse. For eksempel vil tiltak rettet mot å bevare og fremme ville pollinerende insekter på området ha positive ringvirkninger for både fugl, flaggermus, piggsvin og salamander. Til grunn for alle fokusgruppene, ligger et robust mangfold av stedegne planter.

4. Internasjonalt samarbeid er nødvendig og viktig for å løse klima- og naturkrise. Hvordan kan internasjonalt samarbeid styrkes på klima- og naturområdet i årene fremover?

Både klimakrisen og naturkrisen er globale problemer som bare kan løses i et globalt fellesskap. Hvert enkelt land kan og bør bidra i henhold til sine ressurser og muligheter, alt fra å bidra med kunnskap og gode løsninger til å ta beslutninger som virker i riktig retning.

Universitets- og høyskolesektoren, og academia som institusjon, er bygget på internasjonalt samarbeid og fri utveksling av ideer og kunnskap. Dess mer internasjonal utveksling, dess bedre kan universitets- og høyskolesektoren bidra til løsninger. UiA understøtter derfor viktigheten av at sektoren gis mulighet til å opprettholde et godt og rikt internasjonalt samarbeid på så mange nivå som mulig, og at det også i meldingene gis et tydelig oppdrag og mandat på disse områdene. Norge, og norsk academia, er svært internasjonalt orientert,

og det må det fortsette å være i fremtiden, spesielt på disse områdene (klima og naturmangfold).

Departementet bes vurdere om det kan være behov for egne ordninger som gjelder klima og naturmangfold for å styrke det internasjonale samarbeidet ytterligere. UiA bemerker, dessverre, at dagens økonomiske innstramning også har effekter på muligheten for å delta i internasjonale samarbeid med direkte relevans for forskning på klima og naturmangfold.

5. Naturavtalen er et rammeverk for alle. Hvordan kan vi sikre at alle samfunnsaktører og hele myndighetsapparatet i denne regionen tar sin del av ansvaret for å gjennomføre naturavtalen og stanse tapet av natur innen 2030?

UiA påpeker viktigheten av en klar distinksjon på hva den private og de kommunale og offentlige aktørene konkret kan bidra med for å nå målene i de to meldingene, og hva det konkrete ansvaret for de ulike aktørene innebærer.

UiA understreker også viktigheten av å utdanne lærere og pedagoger med førstehåndserfaringer med natur- og arts mangfold som kan bidra til at barn og unge får kunnskaper, egenerfaringer og forståelse av naturen og hvordan de selv kan ta vare på miljøet. Kunnskap om og holdninger til naturmangfold og miljøvern (og følgende ansvarsfølelse) bygges allerede i grunnskolealder. Læreplanverket setter føring for både hva elever skal lære og hvilke verdier de skal sitte igjen med etter endt skolegang. Et av de overordnede verdigrunnlagene i kunnskapsløftet inkluderer blant annet respekt for naturen og miljøbevissthet. Flere kompetansemål i læreplanen for naturfag omhandler også fullt eller delvis biologisk mangfold. Men siden lærerne har metodefrihet når undervisningen gjennomføres, og det er ingen krav om at elevene må ut i naturen for å lære om arter eller annet naturmangfold – kun hvis læreren har tid, ressurser eller nok egenkompetanse til å gjennomføre dette. For å ta vare på naturen må vi vite hva den består av. UiA påpeker dermed viktigheten av å sikre fremtidige midler og ressurser til gjennomføring av feltarbeid og annen erfaringsbasert læring i naturen i utdanningsløpet som styrker natur- og artskunnskap hos fremtidige lærere og elever.

6. Hva trenger kommuner, næringsliv og andre av kunnskap og virkemidler for å ivareta naturen bedre i denne regionen?

UiA påpeker viktigheten av tilstrekkelig kunnskap, ressurser og kapasitet for å kunne ta gode, velvilde beslutninger som gjelder tiltak som kan berøre eller belastar naturmangfold og -områder i regionen. Dette gjelder særlig når forvaltningsmyndigheten ligger på kommunalt nivå. Det er spesielt viktig at kommuner, eller andre forvaltningsmyndigheter, har et bevisst forhold til hvordan de kan unngå at naturen fragmenteres eller forsvinner i bruddstykker, selv om disse områdene per dags dato ikke inneholder rødlistede arter eller store naturverdier eller karbonlagre. Forvaltningsmålet for enkeltarter, ifølge naturmangfoldloven, er å sikre levedyktige bestander i deres naturlige utbredelsesområder. Hvor stor andel av en arts forekomst som er nødvendig å sikre for å ivareta dette formålet, vil variere fra art til art. Slike beslutninger bør derfor baseres på et godt kunnskapsgrunnlag.

Naturavtalen forplikter også det globale samfunnet å arbeide for å restaurere og gjenopprette skadet natur og bidra til økt naturmangfold. Vi må handle lokalt for å nå de nasjonale og globale målene. Som kunnskapsleverandør vil likevel UiA her påpeke at det på mange måter trengs økt kunnskap om hvordan restaurering kan gjennomføres på en god måte, på

naturens premisser. Vi vil trenge en funksjonell natur som er i stand til å møte klimaendringenes ventede effekter. Igjen er klima og naturmangfold nært knyttet sammen. De to meldingene bør ta for seg dette spørsmålet og hvordan økt kunnskap kan skapes for å nå målene.

7. Hvilke andre grep enn vern kan vi ta for å sikre langsiktig beskyttelse og bevaring av viktige naturområder (jfr mål 3 i naturavtalen)?

Igjen vil UiA påpeke viktigheten av arealnøytralitet og muligheten for å redusere økologisk fotavtrykk ved allerede eksisterende infrastruktur for eksempel gjennom tilrettelegging for naturmangfold, se pkt. 3.

Naturmangfoldsloven § 48 spesifiserer at forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra et vernevedtak dersom hensyn til vesentlig samfunnsinteresse gjør det nødvendig. Langsiktig beskyttelse og bevaring av viktige naturområder bør i seg selv anses som en vesentlig samfunnsinteresse. En ytterligere innstramming av dispensasjonsbruk og klarere definisjon av begrepet «vesentlig samfunnsinteresse» bør vurderes.

8. Med utgangspunkt i 2050-utvalgets hovedanbefalinger (se lenke), hva bør klimameldingen prioritere å følge opp, sett fra ditt ståsted?

I henhold til vår argumentasjon under pkt. 2 og 9, er følgende hovedanbefalingene om at «all politikk og alle beslutninger må ta utgangspunkt i at alle ressurser er knappe» og «arealpolitikken må begrense tap av natur og bidra til bevaring av naturens karbonlagre» sentrale.

9. Hvordan legge til rette for en rettferdig omstilling til lavutslippssamfunnet, og hvordan bør en klimapolitikk som når klimamålene innrettes slik at den har legitimitet og aksept i samfunnet?

Alle har mulighet til å være med på det grønne skiftet, uavhengig av inntekt. En rettferdig omstilling til lavutslippssamfunn krever en omdreining fra å «kjøpe» den grønne omstillingen til et faktisk lavere forbruk.

UiA vil også peke på de mulighetene som ligger innen utviklingen av grønn teknologi. I dag er det stort fokus på fornybar energi. I Agder skjer det en stor satsing på batteriteknologi i tett samarbeid med universitetet. Det er bra. Samtidig mener vi at det også finnes utfordringer knyttet til teknologi i bred forstand, og disse må belyses. Det å lykkes med å nå et bærekraftig samfunn forutsetter både en omdreining mot et mindre forbrukerorientert samfunn og utviklingen av sirkulær økonomi. Her står energieffektiviseringer og resirkulerte materialstrømmer i fokus, som igjen er basert på utvikling av ny og forbedring av eksisterende teknologi. UiA oppfordrer departementet til å inkludere potensialet som ligger i teknologisk utvikling, og understreker samtidig viktigheten av gode konsekvensanalyser ved innføring av ny teknologi, i meldingene.

På vegne av Universitetet i Agder